

Antalya'dan Yeni Adak Yazıtları

Nuray GÖKALP* – Ebru N. AKDOĞU ARCA**

Antalya Bölgesi'nde özellikle Lykia ve Pisidia'daki stellerde sıklıkla karşılaşılan ve son yıllara kadar sadece tek bir tanrının versiyonları olarak nitelendirilen atlı tanrılar, bu makalede yer alan eserlerin neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Yazıtlar arasındaki en büyük grubu birbirinden ayırd edilmesi son derece güç olan beş adet stel oluşturmaktadır. Bu stellerdeki ortak özellik, stel merkezinde sağ tarafa dönmüş ve sol ayağıyla hamle yapan bir at üzerinde bir erkek kabartmasının yer almasıdır. Yazıtlarından ve sopa gibi bazı atributlarından anlaşıldığı üzere bu steller, ya Herakles'e ya Kakasbos'a ya da yerel isim taşıyan başka tanrılara (Örneğin; O(v)ρδας? ya da Ορδος?) adanmışlardır. Bu tanrıların dışında, yine atlı şekilde tasvir edilen Dioskourlar aynı makale içerisinde hem atlarının üzerinde hem de atlarının yanında olmak üzere iki farklı şekilde betimlenmişlerdir. Steller yerli birer tanrı üçlüsü olduğu anlaşılan bu tanrıların Anadolu'da, tıpkı Kakasbos-Herakles gibi, Yunan kökenli bir tanrı grubu olan Dioskourlar'la nasıl kaynaştığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Makalede atlı tanrıların yanı sıra, Hermes, Artemis Kylenegetis ve Dodekathēoi tanrı grubuna adağın söz konusu olduğu bir yazıt da bu bakımdan aynı öneme sahiptir. Makalede yer alan son iki yazıt ise, Perge kentinin baş tanrıçası Artemis'e ithaf niteliğindedir.

1. Atlı Tanrılar Dioskourlar'a Adak (Res. 1)

Envanter Nr.: 2006- 185

2006 yılında bağış yoluyla Antalya Müzesi'ne getirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir.

Krem renkli gözenekli kireçtaşından yapılmış bir steldir. Yan yüzleri ve arka yüzü kabaca tıraşlanmış olan stel, dikdörtgen prizma gövdeli ve üçgen alınlıklıdır. Alınlığın üstünde tepe ve köşe akroter çıkıntıları yer almaktadır. Alınlığın ortasında yıldız şeklinde bir rozet işlenmiştir. Stel gövdesinde merkezi bir biçimde, tanrıça olması muhtemel bir kadın figürü cepheden işlenmiştir. Ayakta duran bu kadının figürünün sağında ve solunda profilden atlı Dioskourlar betimlenmiştir. Üzerinde giysiyle betimlenmiş kadın figürü sol kolunu

* Dr. Nuray Gökalp, Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampüs 07058 Antalya. E-posta: gokalp@akdeniz.edu.tr

** Dr. Ebru N. Akdoğu Arca, Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampüs 07058 Antalya. E-posta: ebruakdogu@akdeniz.edu.tr

Antalya Müzesi'ndeki eserlerin çalışılması sırasında her türlü olanağı sağlayan Müze Araştırmacısı Arkeolog Sayın Aynur Tosun'a içtenlikle teşekkürü bir borç biliyoruz.

beline, sağ dirseğini ise bu kol üzerine yaslayarak göğsü üzerinden çenesine dayamaktadır. Sol kolu üzerinde bir kıvrım demeti aşağı sarkmaktadır. Belden alt kısımda yer alan iki kat giysinin üstü verev, altı ince ve dikey kıvrımlarla işlenmiştir. Yüzü belirsizdir. Atların sağ ön ayakları, ve başları hafifçe dönüktür. Atlıların uçuşan pelerinleri ve tunikleri vardır. Başları cepheden işlenmiştir, gövdeleri $\frac{3}{4}$ oranında görünmektedir. Bacakları ise profil-dendir. Sağ elleriyle atın dizginini tutar durumdadırlar. Sağ köşe akroterinin ucu kırık ve eksiktir. Stel tabanında iki satırdan oluşan oldukça yıpranmış bir yazıt yer almaktadır.

Y: 0.45 m; G: 0.432 m; D: 0.13 m. HY: 0.01-0.015 m.

Karakteristik Harfler: Δ, Ζ, Α

Π ΙΑΚΙΟΥΣ [Τ]ροκόνδου Διοσ-
2 κόροις εὐχή[ν].

“Trokondas oğlu falanca (bu) adağı Dioskourlar’a (sundu)”

Tarih: İ.S. II-III. yüzyıl.

Str. 1 Τροκόνδας: Phrygia, Pisidia, Lykia, Pamphylia ve Kilikia’da çok kullanılan yerel bir isimdir¹.

Üzerindeki figürlerin betimlenişi ve yazıtından anlaşıldığı üzere stel Dioskourlar’a adanmıştır. Söz konusu figürlerin kullanımı Kastor, Polydeukes ve Helena (?) üçlüsünün biçiminde atlı tanrılar ve ay tanrıçasıyla son derece benzerlik içindedir. Roma İmparatorluk Dönemi (İ.S. II. ve III. yüzyıllar) Güney Küçük Asya’sında özellikle Pisidia ile Lykia bölgelerinde² görülen bu kült, Yunan tanrıları olan Dioskourlar’ın yerel bir tapınımıyla özdeşleştirilmesiyle oluşmuştur³.

2. Molesis kızı Misanalıs’ın Duaları İşiten Atlı Tanrılara Adağı (Res. 2)

Envanter Nr.: 2006-178

2006 yılında bağış yoluyla Antalya Müzesi’ne getirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir. Grimsi bej renkli, ince gözenekli kireçtaşından yapılmıştır. Dikdörtgenler prizması formunda olup oldukça iyi bir işçiliğe sahiptir. Arka ve yan yüzler kabaca tıraşlanmıştır. Üst kısmında dar, tabanda geniş iki silmeye sahiptir. Alt silmede iki satırdan oluşan bir yazıt yer almaktadır. Kabartma zemininde ortada ayakta duran bir kadın, sağında ve solunda birer erkek figürü bulunmaktadır. Sahnenin en sağ ve solunda ise baş ve ön ayakları görülebilen ve başlarını sahiplerine doğru çevirmiş birer at yer almaktadır. Ortada yer alan kadın figürü sağ elini sağındaki erkek figürünün omzuna doğru uzatmıştır. Üzerinde göğüs altında ve ince bir şeritle sıkılmış *khiton* ve *khimation* vardır. Giysi kıvrımları oldukça ayrıntılı bir biçimde işlenmiştir. Erkek figürleri, kısa bir giysi ve uçları oldukça kabarık

¹ Zgusta, Personennamen, § 1512-31.

² Dioskourlar’ın yayılım alanı ile ilgili olarak bk. Robert Documents, 553-79; krş. Horsley - Kearsley, Burdur, 30-31.

³ Dioskourlar’la ilgili ayrıntılı bilgi için bk. LIMC III, 1 s.v. Dioskouroi; Delemen, Dioskourlar; Kearsley, Dioskouroi; Horsley - Kearsley, Burdur, 30-31. Örnekler için ayrıca bk. age. nr. 27-29, 32-34, 36-41; Özsait, Burdur ve Isparta, 110; SEG 53-II (2003) nr. 1669; Corsten, Kibyra I, nr. 87-91; Kearsley, Dioskouroi, 401-416 Lev. 1-11; Delemen, Dioskourlar, 307-321 Lev. 1-9; İplikçioğlu et al., Nord-Lykien I, nr. 8, photo 15; Naour, Kibyratide, 135 nr. 30 (=SEG 26 (1976) nr. 1443; Metzger, Adalia, 8-11.

kıvrımlarla vurgulanmış pelerin giymişlerdir. Kabartma oldukça aşınmış bir durumda olduğu için ayrıntılar belirgin değildir. Kadın figürünün başı ve sol eli ile erkek figürünün başı ve gövdesi kırık ve eksiktir. Sağdaki atın ise bacakları ve başı kırıktır. Ana sahnenin üst kısmı her iki köşede de kırık ve eksiktir. Alt köşelerde de kırıklıklar mevcuttur.

Y: 0.50 m; G: 0.52 m; D: 0.15 m. HY: 0.015m.

Μισαναλις Μολεσιος Μόσκου

2 ἐπηκόοις εὐχῆν.

“Moskos oğlu Moleosis kızı Misanalis, duaları işiten (tanrılara) (bu) adağı (sundu)”

Tarih: Muhtemelen İ.S. II. yüzyıl. (Figürlerin stilistik özellikleri ve yazıt karakteri nedeniyle)

Str. 1 Μισαναλις: Yerel bir kadın ismi olduğu anlaşılan isme daha önce rastlanmamıştır.

Str. 1 Μολεσιος: Genetiv halde olduğu anlaşılan ismin nominativ hali Μολεσις⁴ olmalıdır⁵.

Str. 1 Μόσκος, ου⁶: Μόσχος isminin diğer bir kullanılış şeklidir.

Str. 2 *Epekoos*: Duaları işiten anlamına gelen *epekoos epitheton*'u özellikle Suriye, Küçük Asya ve Trakya'da yaygındı ve sıklıkla Aphrodite'yi tanımlamak için kullanılmaktaydı⁷. Ancak, burada “Duaları İşiten Tanrılar” olarak çoklu bir tanrı grubu düşünülmektedir. Stelin üzerindeki figürlere bakıldığında sağda ve solda yanlarında atlarıyla beraber iki erkek ve ortada ise bir kadının resmedildiği görülmektedir. Bu haliyle sahne, yanlarda atlı Dioskourlar ve ortada bir tanrıçanın işlendiği stelleri andırır görünmektedir. Dioskourlar genellikle at üzerinde betimlendikleri halde ayakta sahnelenen örnekler de bulunmaktadır⁸. Atlı figürü genellikle tunik giymektedir ve arkasında salınan bir pelerine sahiptir. Kadın figürü ise genel olarak *kbiton* ve *kbimation* giymektedir. Bu özellikler yazıtımızda betimlenen örneğe oldukça uymaktadır. Taşın çok aşınmış olması ve belirli bir oranda kırık olması daha fazla ipucu yakalamamıza olanak vermemektedir ancak bu sahnenin Dioskourlar'dan başka bir tanrı grubuna ait olma olasılığı da bulunmamaktadır. Buradan yola çıkarak Dioskourlar'ın bölgede *epekoos epithetonu*'yla tapınım gördüğü anlaşılmaktadır. Taşın üzerinde Dioskourlar sahnelenmiş ve yazıtta ise sadece *epekoois* yazmakla yetinilmiştir. Bölgede başka tanrılarla ilişkili *epekoos* adaklarının bulunmasının yanı sıra⁹, Burdur Müzesi'nden bir örnek üzerinde Dioskourlar hatalı bir şekilde singular halde

⁴ Zgusta, Personennamen, § 946-7.

⁵ İsmi bölgedeki örnekleri için bk. İslamlar: SEG 41(1991) nr. 1371; Oinoanda: SEG 44 (1994) nr. 1193; Dereköy: AE 1997 nr. 1498BA ve BB; Ahırtaş (Termessos yakını): AE 1998, nr. 1398; Dereköy (Salda): Horsley - Kearsley, Burdur, nr. 63.

⁶ Levick, Aezanitis, nr. 304.

⁷ Bk. Hoover, Aphrodite Epekoos, 109 dn. 17: Bu *epitheton* ayrıca şu tanrılar için de kullanılmıştır: Tykhe, Artemis, Akhilleus, Isis, Apollon, Angdeisis, Telesphoros, Hygeia, Leukothea, Salenos, Theoi Enthemelioi, Meter Phileis, Herakles, Zeus Olympios, Zeus-Hadad, Zeus Okkonenos, Zeus Hypsistos ve Soumna'nın adı bilinmeyen bir tanrısı.

⁸ Krş. Naour, Kibyratide, 135 nr. 30; LIMC III, 1 s.v. Dioskouroi, nr. 137; Delemen, Dioskurlar, 302-3 Lev. 32-33.

⁹ Balboura Bölgesi'nde: AE 1997 nr. 1499; AE 1991 nr. 1395; Arykanda'da: Şahin, Arykanda, nr. 82; Cremna'da: Horsley - Mitchell, Central Pisidia, nr. 79 ve 96; Pisidia Antiokheia'da Byrne - Labarre, Antioche de Pisidie, nr. 30-31.

epekoos olarak tanımlanmışlardır¹⁰. Bu yazıtta da tanrıların *epekooi epitheton*'u bir kez daha belgelenmektedir. Stel üzerindeki figürlerin yıpranması ve taştaki kırıklara rağmen stelin gerek figürler gerekse yazıtı bakımından son derece özenli ve gösterişli olduğu dikkati çekmektedir. Genellikle kaba ve kırsal özellikler gösteren Dioskour¹¹ stellerinin tersine buradaki örneğin kent merkezli olduğu anlaşılmaktadır.

3. Atlı tanrı Herakles'e Adak (Res. 3)

2006 yılında başış yoluyla Antalya Müzesi'ne getirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir. Grimsi bej renkli kireçtaşından yapılmıştır. Üçgen alınlıklı dörtgen prizma gövdeli ve köşe akroterli bir steldir. Arkası ve yan yüzleri kabaca tıraşlanmıştır. Ön yüzde düz silmelerle çevrelenmiş kabartma alanında sağa doğru profilden bir süvari yüksek kabartma olarak betimlenmiştir. At sol ön ayağını havaya kaldırmış yürür durumdadır. Binicinin baş be gövdesi cepheden bacakları ise profilden işlenmiştir. Havaya kaldırdığı sağ elinde bir sopa tutmaktadır. Figürün yüzü aşınmış ve siliktir. Stelin alt silmesinde iki satırdan oluşan bir yazıt yer almaktadır. Yazıtın harfleri aşınmış durumdadır. Taşın kenarları ve bilhassa tabanı kırıktır. Atın başı, boynu ve gövdesi orantısız yapılmış olup, baş ve boyun küçüktür.

Y: 0.405 m; G: 0.49 m; D: 0.155 m. HY: 0.02x0.01-0.015m.

Karakteristik Harfler: H, C, K

[K]οττης'Ηρακλί εὐκήγ (sic).

ἀνέστησα.

"[K]ottes, (bu steli) Herakles'e adak olarak diktirdim."

Tarih: İ.S. II-III. yüzyıl.

Str 1 Κοττης¹²: Krş. Yazıt nr. 1.

Taşın buluntu yeri bilinmemesine rağmen atlı Herakles örneklerinin genellikle Yuvalak ile Korkuteli arasındaki geniş bölgeden çıkmalarına dayanarak¹³ taşın bu civardan getirildiği düşünülebilir¹⁴.

4. Atlı Tanrı Herakles'e Adak (Res. 4)

Envanter Nr.: 2006-177.

2006 yılında başış yoluyla Antalya Müzesi'ne getirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir. Grimsi bej renkli, kireçtaşından yapılmış, alt kısmı düz, üst kısmı yuvarlatılmış, biçimli gövdeli, köşe akroterli stele ait parçadır. Yanlarda düz silmelerle çevrelenmiş kabartma

¹⁰ Kearsley, Dioskouroi, 403.

¹¹ age, 403.

¹² Zgusta, Personennamen, §707-4.

¹³ Delemen, Rider-Gods, 31 ve 90.

¹⁴ Bölgede Herakles'le ilgili diğer adaklar: Telmessos: Delemen, Rider-Gods, nr. 5, 8, 178; Bayır: Corsten, Kibyra I, nr. 84; Bademli ve Yeşilköy: Corsten, Kibyris, 25-6; Lykia?: Delemen, Rider-Gods, nr. 49; Küçük Söğle: SEG 41 (1991) nr. 1375; AE 1999 nr. 1646 ve 1648; Korkuteli?: Delemen, Rider-Gods, nr. 42, 43, 45-47, 118, 126, 128, 129, 164, 165, 174; Çomaklı (Pogla): Delemen, Rider-Gods, nr. 207; Tefenni çevresi: Delemen, Rider-Gods, nr. 204, 208; Kocataş: Delemen, Rider-Gods, nr. 218, 230, 246, 257, 263, 271; Cremna: Horsley – Mitchell, Central Pisidia, nr. 60; Burdur Müzesi: Delemen, Rider-Gods, nr. 1, 75, 78, 120, 158, 162, 172, 185; Antalya Müzesi: Delemen, Rider-Gods, nr. 7, 12, 54, 63, 65, 66, 104, 137, 188.

alanında sağa doğru profilden bir atlı Herakles yer almaktadır. Atın ön ayağı yürür vaziyette havadadır. Atın başı, boynu ve gövdesi orantısız yapılmış olup baş ve boyun küçüktür. Binici, sağ elinde dirseğiyle desteklediği Herakles sopasını tutarken sol eliyle de dizginleri tutmaktadır. Üzerinde; omuzlar ve göğüs kısmında kabarık kıvrım yapan *kblamys* ve dizler üzerinde çiçek gibi açılan kıvrımlı tunik giymektedir. Baş ¾ dönük, gövde cepheden işlenmiştir. Enseye kadar uzun saçlıdır ve sakallıdır. Yüz uzuvları belirgindir fakat burnu siliktir. Kırık parçaları yapıştırılarak onarılmıştır. Stelin sol yan tarafı, atın arka kısmı ve Herakles'in sopasının uç kısmı ile birlikte üst silmede ve sağ yanda bir bölüm kırık ve noksandır. Atın sağ ön ayağı da kırık ve noksandır. Üst silmede ve altta birer satırdan oluşan yazıt görülmektedir. Üst silmenin sağlam kalan bölümünde satırın başında *eta*'nın sağ yarısı, taşın ortasında ve figürün başı üzerinde düz bir çizgi ile satırın sonunda da Λ I harfleri, alt silmenin kalan bölümünde ise ilk olarak *üpsilon*'un sağ üst çizgisinin başı ile üç harf okunabilmektedir.

Y: 0.295 m; G: 0.26 m; D: 0.055 m; HY: 0.02x0.03..

Karakteristik Harfler: I-I

- - Η vac. Ἡ[ρακ]λῆ

2 [ε]ὕχην

“*Filanca, (bu) adağı Herakles'e (sundu.)*”

Tarih: İ.S. II.-III. yüzyıl (Harf karakterleri ve süvarinin stilistik özellikleri dolayısıyla).

Taş muhtemelen Yuvalak ile Korkuteli arasında kalan bölgeden getirilmiştir: Krş. Yazıt Nr. 3.

5. Hermaios oğlu Artemon'un Atlı bir Yerel Tanrıya Adağı (Res. 5)

Envanter Nr.: 2006-184

2006 yılında bağış yoluyla Antalya Müzesi'ne getirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir.

Krem - beyaz renkli iri grenli mermerden yapılmış steldir. Yanları ve arkası kabaca tıraşlanmıştır. Ön yüzünde düz silmelerle çevrili kabartma alanında profilden, sağa bakar durumda bir atlı betimlenmiştir. At, sol ön ayağını havaya kaldırmış ve yürür durumdadır. Binicisinin sağ ayağı ve atın üzerine oturduğu kalça ve bel kısmı mevcuttur. Kalan bölümlerden, kıvrımlı bir giysisi olduğu anlaşılmaktadır. Atın göğüs, boyun, baş kısmı ile stelin üst yarısı ve süvarinin gövdesi kırık ve eksiktir. Ortasından kırık olarak iki parçaya ayrılan stel, onarılmıştır. Taşın tabanında ve sağ yan yüzündeki silmesinde birer satırdan oluşan bir yazıt yer almaktadır. Tabanda tam ve iyi okunur durumda olan yazıt, yan silmede eksiktir.

Y: 0.44 m; G: 0.555 m; D: 0.11 m. HY: 0.035-0.02 m.

Karakteristik Harfler: Α, Ε, Μ, Δ, Υ, W

Ἄρτεμων᾽Ερμαίου Ορ vac. δα ε vac. ὕχ[ήν].

“Hermaios oğlu Artemon, (bu) adağı Ordas'a(?) (sundu.)”

Tarih: İ.S. II.-III. yüzyıl

Ἀρτέμων: Artemon Küçük Asya'da yaygın olarak kullanılan bir isimdir¹⁵.

ΟΡΔΑ: Bir tanrıya ait olduğu düşünülen ve Anadolu'lu atlı tanrılarla (Kakasbos, Herakles, Dioskourlar,) özdeşleşmiş olduğu anlaşılan bu isim ilk kez, Antalya Müzesi'ndeki geliş yeri belli olmayan bir başka örnekte ΟΡΔΩ şeklinde belgelenmiş fakat niteliği anlaşılamamıştır¹⁶. Bu makalede yer alan 6 numaralı yazıtta da yine bu örneklerle çok benzer bir şekilde ΟΥΡΔΑ harfleri okunmaktadır. Söz konusu bu üç yazıt tipolojik özellikleri bakımından da son derece benzerlik içindedir. Bu atlı tanrının muhtemelen Ο(υ)ρδας ya da Ορδος isminde yerel bir tanrı olduğu düşünülebilir.

6. Thoas oğlu Herakleon'un Atlı bir Yerel Tanrıya Adacağı (Res. 6)

Envanter Nr.: 2006-183

2006 yılında bağış yoluyla Antalya Müzesi'ne getirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir.

Krem renkli, içi grenli kireçtaşından yapılmış üçgen alınlıklı, dörtgen prizma gövdeli steldir. Arkası ve yan yüzleri kabaca tıraşlanmıştır. Ön yüzde düz silmelerle çevrelenmiş kabartma alanında sağa doğru profilden bir süvari, yüksek kabartma olarak betimlenmiştir. At, sol ön ayağını havaya kaldırmış yürür durumdadır. Binicinin başı ve gövdesi cepheden, bacakları profilden işlenmiştir. Havaya kaldırdığı sağ elinde bir nesne tutmaktadır. Üzerine göğüs kısmında 'V' biçiminde, etek kısmında ise dikey kıvrımlar yapan bir tunik giymiştir. Belinde bir kemer vardır. Kıvrımlar, kazıma çizgi biçiminde basitçe verilmiştir. Figürün yüzü aşınmıştır ve siliktir, kabarık saçlı ve sakallı olduğu anlaşılmaktadır. Stelin alınlığında ve alt silmesinde birer satırdan oluşan yazıt oldukça aşınmış durumdadır. Üç parça halinde kırık olan stel yapıştırılarak onarılmıştır. Taşın sağ alt köşesi kırık ve eksiktir. Üzerinde çatlak ve açılmalar bulunmaktadır.

Y: 0.67 m; G: 0.57 m; D: 0.165 m. HY: üst kısım: 0.03 m, alt kısım: 0.025 m.

Karakteristik Harfler: Δ, Υ, Ε, Α

Ουρδα εὐχήν

2 Ἑρακλέων Θόαντος

3

"Thoas oğlu Herakleon Ourdas'a (bu) adacağı (sundu)"

Tarih: İ.S. II-III. yüzyıl

Str 1 Ουρδα: Krş. yazıt nr. 3

Str 2 Ἑρακλέων = Ἑρακλέων

¹⁵ Bölgedeki örnekleri için bk. Kibyra: AE 1998 nr. 1378; Balbura Bölgesi: AE 1997 nr. 1499-1500; Dereköy: AE 1997 nr. 1498; Oinoanda: SEG 44 (1994) nr. 1181, 1186- 87 ve 1191.

¹⁶ Delemen, Rider-Gods, 135 nr. 153.

7. Diogenes oğlu Damoas?'ın Atlı bir Tanrı'ya Adası (Res. 7)

Envanter Nr.: 2006-179

2006 yılında bağış yoluyla Antalya Müzesi'ne getirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir.

Krem - beyaz renkli, ince gözenekli, kireçtaşından yapılmış, tabanı düz, gövdesi yuvarlak formda steldir. Yuvarlatılmış gövdenin kenarları hafifçe silme ile sınırlandırılmıştır. Arka yüzü kabaca tıraşlanmıştır. Kabartmanın altında sağa doğru profilden bir süvari betimlenmiştir. Atın başı, koşum takımları ayrıntılı işlenmiştir. Kuyruğu üst kısımda keskin bir formla aşağı doğru kıvrılmaktadır. Binicinin uçuşan pelerini üzerinde belindeki kemeri düğüm yapılmış bir tunik vardır. Sol eliyle dizginleri tutmaktadır. Kırık izlerinden sağ kolun havaya kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Süvarinin başı ile sağ kolu kırık ve eksiktir. Sağ alt köşe de kırık ve eksik durumdadır. Stelin tabanındaki silmede iki satırlık bir yazıt yer almaktadır.

Y: 0.37 m; G: 0.385 m; D: 0.125 m. HY: 0.015 m.

Karakteristik Harfler: Μ, Γ.

Δvac.AMOΑΣ Διογένους

----- Ι Ι εὐ[χήν].

"Diogenes oğlu Damoas?, (filanca tanrıya adadı)"

Tarih: İ.S. II.-III. yüzyıl.

Str. 1 ΔΑΜΟΑΣ?: Lykia'da Δημοας¹⁷ olarak bilinen bu isim Nakoleia'da¹⁸ Δαμοας olarak belgelenmiştir.

8. Hermes, Artemis Kynegetis ve Dodekatheoi'a Adak (Res. 8)

2006 yılında bağış yoluyla Antalya Müzesi'ne getirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir.

Kireçtaşından yapılmış stel, diğer Oniki Tanrı örnekleri gibi dikdörtgen yapılmıştır. Eserin üzerinde üst ve alt olmak üzere iki ayrı friz grubu bulunmaktadır. Üst frizde birbirleriyle aynı biçimde betimlenmiş ve erkek oldukları anlaşılan Oniki Tanrı, bir orta figürün sağ ve sol tarafında altışar tane olmak üzere yer almaktadır. Ancak, sağdaki figürler, orta figürle beraber soldaki figürlere oranla daha yukarıda resmedilmiştir. Orta figür bir niş içerisinde bulunmaktadır. Alt frizde ise birbirine tıpatıp benzeyen on iki köpek yine bir orta figürün sağ ve solunda altışar adet olmak üzere sıralanmışlardır. Stelde yine alışık olunan bir biçimde orta figür, köpeklerden bir miktar yukarıda betimlenmiştir. Ancak, bu figür alışılanın tersine niş içersine alınmamıştır. Köpeklere oldukça bitişik bir şekilde betimlenmiştir. Üst frizde yer alan Oniki Tanrı figürü tamamen stilize edildiği için üzerlerindeki giysi uzun olmasına rağmen giysiler diğer örneklerdekinin tersine işlenmeden bırakılmıştır. Tüm Oniki Tanrı figürlerinde alışılmış olan mızrak da bu taşta işlenmemiştir. Alt frizde yer alan köpekler de son derece stilizedir. Oturur vaziyette oldukları anlaşılan

¹⁷ SEG 17 (1960) nr. 738 (Kibyrtis); krş. Zgusta, Personennamen, §280-2.

¹⁸ Zgusta, Personennamen, dn. 57a.

köpekler ayrıntıya girilmeden son derece kaba bir şekilde işlenmiş olup kulakları dahi, bilinen örneklerin tersine sadece çizgi olarak bırakılmıştır. Yazıt üst ve alt figürlerin arasında iki satır ve alt friz grubunun altında bir satır olmak üzere toplam üç satırdan oluşmaktadır. İlk iki satırdaki harfler birbirini düz bir çizgi üzerinde takip etmemektedir. İlk satır için tasarlanan harfler bu satıra sığmamış ve bazı harfler ilk satırın son harflerinin altına, ilk ve ikinci satırın arasına gelecek şekilde yazılmış, sonra ikinci satıra geçilmiştir. Yazıt son derece özensiz ve acemice yazılmış izlenimi vermektedir.

Y: 0.41 m; G: 0.47 m; D: 0.07 m. HY (üst satır): 0.015; HY (alt satır): 0.02-0.025 m.

Karakteristik Harfler: Ψ, Δ, Ρ, Κ, Ε, Α

Ἑρμῆι τῷ ΠΑ...ΙΩΝΝΥΑΥΙ καὶ Ἀρτέ-
μιδι κ[υ]-

2 νηγέτι ΚΕΑ καὶ Δώδεκα θεοῖ[ς]
Δρομοσας ἀνέστησεν.

“Dromosas (bu steli) Hermes’e ve Artemis Kylenegetis’e ve Oniki Tanrılara diktirdi.”

Tarih: İ.S. III. yüzyıl¹⁹.

Str. 1-2 Ἀρτέμιδι κ[υ]νηγέτι = Ἀρτέμιδι κ[υ]νηγέτιδος

Str. 2 ΚΕΑ = ΘΕΑ ?

Str. 3 Δρομοσας: Bu isim ilk kez karşımıza çıkıyor görünmektedir.

Diğer *Dodekathēoi* örnekleriyle karşılaştırdığımızda²⁰ gerek yazıt gerekse taşın işlenişi son derece basittir ve daha çok taşralı izlenimi uyandırmaktadır. *Dodekathēoi* yazıtları genel olarak Oniki Tanrı (δώδεκα θεοῖς) olarak adlandırılan bir tanrı grubuna, bunların babaları olduğu düşünülen bir tanrıya (τῷ πατρὶ αὐτῶν) ve üçüncü olarak da Artemis Kylenegetis’e (Ἀρτέμιδι Κυνηγέτι) adanmışlardır. Şimdiye kadar ele geçen örneklerden yalnızca bir tanesi tanrı Hermes’e²¹ adanmış iken buradaki yazıt da Hermes’e adanan ikinci bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine ikinci bir örnek olarak bu yazıtta rastladığımız bir diğer ifade ise ἀνέστησεν (diktirdi)’dir²². Bu tür yazıtlarda geçen bir diğer ifade ise κατ’ἐπιταγήν (emir uyarınca)’dır. Ancak buradaki yazıtta ne τῷ πατρὶ αὐτῶν ne de κατ’ἐπιταγήν ifadeleri okunmamaktadır. Zira taşın ilk satırı gerek aşınmışlık gerekse yazıtın taşralılığı nedeniyle son derece zor okunmaktadır. Muhtemelen taşçı ustasının okuma yazma bilmediği düşünülebilir. Buna göre ilk satırda Tanrı Hermes’in adından sonra Artemis adının başlangıcına kadar olan yere gelebilecek en uygun ifade τῷ πατρὶ αὐτῶν’dur.

Üst frizde niş içersinde yer alan tanrı büyük bir ihtimalle Hermes’i²³, alttaki ise Artemis Kylenegetis’i temsil ediyor olmalıdır.

¹⁹ Dodekathēoi yazıtlarının İ. S. II.-IV. yüzyıllar arasına tarihlenmesi ile ilgili bk. Freyer – Schauenburg, Zwölfötter, 86 ve dn. 423; krş. Akyürek-Şahin, Dodekathēoi, 112-113.

²⁰ Krş. Berger-Doer, Dodekathēoi; Freyer–Schauenburg, Zwölfötter; Akyürek-Şahin, Dodekathēoi.

²¹ Freyer – Schauenburg, Zwölfötter, 6 nr. 7 Lev. 5, 1 (Burdur Bölgesi).

²² Bu fiilin kullanıldığı bilinen ilk örnek (Finike’den) için bk. Freyer – Schauenburg, Zwölfötter, 1 nr. 1 Lev. 1, 1-2 (Antalya Müzesi Env. Nr: 1056).

²³ Robert, Documents, 593 [Document 437] (=SEG 33 (1983), 1174). Krş. Freyer – Schauenburg, Zwölfötter, 7.

9. Asklepiades'in Artemis Pergaia'ya adağı (Res. 9)

Karayollarının yol yapım çalışmaları sırasında bulunarak Antalya Karayolları 13. Bölge Müdürlüğü bahçesine getirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir.

Köşe akroterleri kırılmış, kireçtaşından dikdörtgen küçük sunak. Sunağın üst kısmı yuvarlaklaştırılmış ve derinleştirilmiştir, tabanda ise sol alt köşesi kırıktır. Taş ortasından itibaren dört satırdan oluşan bir yazıt taşımaktadır. Harfler iyi korunmuş durumdadır. Taşın üzerinde figür-bezeme bulunmamaktadır.

Y: 0.48 m; G: 0.18 m; HY: 0.01-0.02 m.

Ἀσκληπιάδης

2 Διογένους

Ἀρτέμιδι

4 Περιγαία (*sic.*).

“Diogenes oğlu Asklepiades, Perge Artemis'ine (bu altarı sundu.)”

Tarih: İ.S. II. yüzyıl. (Harf karakterleri dolayısıyla)

Taşın buluntu yeri bilinmemesine rağmen, Perge Artemis'ine adak olarak hazırlandığından Perge Kenti'nden ya da teritoryumundan Antalya'ya getirilmiş olmalıdır²⁴. Ayrıca, adakta bulunan Asklepiades ismine Perge yazıtlarında da sık rastlanmaktadır²⁵.

10. Artemes'in Artemis Pergaia'ya adağı (Res. 10)

Karayollarının yol yapım çalışmaları sırasında bulunarak Antalya Karayolları 13. Bölge Müdürlüğü bahçesine getirilmiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir.

Kireçtaşından dikdörtgen sunak. Köşe akroterleri kırılmıştır. Tabanı ve üst kısmı kalın bir silmeyle sınırlandırılan ince uzun gövdesi üzerinde sadece yazıt alanı tıraşlanmıştır. Yazılı alanın bitiminde sağda ve solda kırıklıklar mevcuttur. Sunağın üst kısmı yuvarlaklaştırılmış ve bunun merkezi derinleştirilmiştir. Dört satırdan oluşan yazıt üst silmenin hemen altından başlamaktadır. Harflerde eksiklik bulunmamaktadır ve taş yıpranmış olmasına rağmen yazıt iyi okunmaktadır.

Y: 0.45 m; G: 0.14 m; G. (Alt): 0.225; G. (Üst): 0.19 D: 0.017 m., HY: 0.015-0.02 m.

Ἀρτεμῆς

2 Ἀρτέμιδι

Περγαία

4 εὐχήν

“Artemes, Perge Artemis'ine (bu altarı sundu.)”

Tarih: İ.S. II. yüzyıl. (Harf karakterleri dolayısıyla)

Taşın buluntu yeri Perge ya da teritoryumu olmalıdır: Krş. Yazıt Nr. 9.

²⁴ Krş. Şahin, Perge I.

²⁵ Şahin, Perge I, nr. 12, 179, 235.

Sonuç

Hristiyanlığın resmi din haline getirilişine kadar Küçük Asya toprakları, çok çeşitli inançları bünyesinde barındırmış ve yüzyıllar içerisinde her dönem, gerek dönemler arası gerekse kültürler arası inanç alışverişinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda da Büyük İskender'le birlikte Yunan kültürünün etkisi altında kalan Anadolu, Yunan kültürüne tanrılar hediye ederken kendisi de bu kültürden etkilenmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise, *Pax Romana*'yı müteakiben oluşan refah ortamında tanrılara sunulan adak sayısı ve çeşitliliğinde bir artış olmuştur. Bu dönemde Anadolu'nun her bölgesinde ortak tapınılan Yunan kökenli tanrıların yanı sıra yalnızca bölgesel nitelikli çok çeşitli yerel tanrı kültleri de bulunmaktaydı. İşte bu kültürler arasında, atlı tanrılar olarak tanımlanan ve Küçük Asya'nın güney batısında, özellikle de Lykia - Kibyrtis - Pisidia bölgelerinde II.-III. yüzyıllarda görülen tanrılar bilhassa ayırd edilmektedir. Bölgeden bölgeye farklı isimler²⁶ ve farklı attributlar taşıyan bu atlı tanrılardan Herakles ile Dioskourlar bir kez daha ve yerel bir atlı tanrı olduğu anlaşılan O(υ)ρδαç? ilk kez olarak, bu makalenin konusunu oluşturan yeni yazıtlar vasıtasıyla ortaya konulmaktadır. Ayrıca, Dioskourlar'a ait *epekoos epitheton*'u, iki numaralı yazıt vasıtasıyla doğrulanmaktadır. Atlı tanrıların yanı sıra yine yerel bir kült olduğu anlaşılan ve Lykia Bölgesi'nde geç Roma Dönemi'nde birden ortaya çıkan Dodekathēoi-Oniki Tanrı kültü de makale vasıtasıyla bir kez daha belgelenmektedir. Oniki avcı tanrıyla oniki av köpeğini temsil ettiği düşünülen Dodekathēoi'a, büyük bir olasılıkla Yunan Artemis'i değil de yerli bir Lykia tanrıçası olduğu düşünülen²⁷ Artemis Kynegetis-Köpeksüren Artemis'in yanı sıra bizim yazıtımızla ikinci kez tasdik edilen Hermes eşlik etmektedir. Makalede son olarak Perge ve teritoryumu için son derece bilinen bir tanrıça olan Artemis'in bölgedeki varlığı iki yazıtlı yeniden belgelenmiştir.

26 Kakasbos, Herakles, Maseis, Sozon vs.

27 Lykçe adı Ertemi olan tanrıçanın adı Yunanca'dan alınmıştır. Olasılıkla Yunan *pantheon*'undan tanrıça Artemis alınıp yerli bir Lykia tanrıçası ile özdeşleştirilmiştir. Kynegetis *epitheton*'u da yerli tanrıçadan kaynaklanmaktadır; bk. Frei Gotterkulte, 1767-1775; krş. Akyürek Şahin, Dodekathēoi, 111-12.

Kısaltmalar ve Kaynakça

- AE L'année épigraphique
- Akyürek-Şahin, Dodekatheoi
N. E. Akyürek Şahin, "Oniki Tanrıya Adanmış Adak Stelleri: Dodekatheoi", bk.: S. Şahin – M. Adak (ed.), *Likya İncelemeleri I*, 2002, 103-114.
- AMS Asia Minor Studien
- BCH Bulletin de correspondance hellénique
- Byrne–Labarre, Antioche de Pisidie
M. A. Byrne – G. Labarre, *Nouvelles Inscriptions d'Antioche de Pisidie*, IK 67 (2006).
- Corsten, Kibyra I
Th. Corsten, *Die Inschriften von Kibyra I*, IK 60 (2002).
- Corsten, Kibyris
Th. Corsten, "Kibyris in antiquity", *Anatolian Archaeology* 12 (2006).
- Delemen, Dioskurlar
İ. Delemen, "Lykia – Kabalia – Pisidia Bölgesinden Roman Dönemi 'Dioskurlar ve Tanrıça' Kabartmaları", *Belleter* 59 (1995) 295-321.
- Delemen, Rider-Gods
İ. Delemen, *Anatolian Rider-Gods*, AMS 35 (1999).
- Freyer–Schauenburg, Zwölfgötter
B. Freyer–Schauenburg, *Die lykischen Zwölfgötter-Reliefs*, AMS 13 (1994).
- Hoover, Aphrodite Epekoos
O. D. Hoover, "A dedication to Aphrodite Epekoos for Demetrius I Soter and his family", *ZPE* 131, 2000, 106-110.
- Horsley – Mitchell, Central Pisidia
G. H. R. Horsley – S. Mitchell, *The Inscriptions of Central Pisidia*, IK 57 (2000).
- Horsley – Kearsley, Burdur
G. H. R. Horsley – R. A. Kearsley, *The Greek and Latin Inscriptions in the Burdur Archaeological Museum* (2007).
- IK Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien
- İplikçioğlu et al, Nord-Lykien I
B. İplikçioğlu – G. Çelgin – A. V. Çelgin, *Neue Inschriften aus Nord-Lykien I* (1992).
- Kearsley, Dioskouroi
R. A. Kearsley, "Cultural Diversity in Roman Pisidia: The Cult of the Dioskouroi", bk., Th. Drew-Bear – M. Taşlıalan – C. M. Thomas (ed.), *Les Actes du I Congrès International sur Antioche de Pisidie (Collection Archéologie et Histoire de l'Antiquité) (2-4 Temmuz 1997) (Lyon 2002)* 401-416.
- Levick, Aezanitis
B. Levick – S. Mitchell et alii, *Monuments from the Aezanitis (MAMA X)* (1988).
- LIMC Lexicon Ikonographicum Mythologiae Classicae
- MAMA Monumenta Asiae Minoris Antiqua
- Metzger, Adalia
H. Metzger, *Catalogues des monuments votifs du musée d'Adalia* (1952)
- Naour, Kibyratide
Ch. Naour, "Inscriptions et reliefs de Kibyratide et de Cabalide", *ZPE* 39, 1976, 109-36.
- Özsait, Burdur ve Isparta
M. Özsait, "Burdur ve Isparta Yüzey Araştırmaları 2006", *ANMED* 5, 2007, 107-112.
- Robert, Documents
L. Robert, "Documents d'Asie Mineure", *BCH* 107, 1983, 497-599.

- SEG Supplementum Epigraphicum Graecum.
- Şahin, Arykanda S. Şahin, Die Inschriften von Arykanda, IK 48 (1994).
- Şahin, Perge I S. Şahin, Die Inschriften von Perge I, IK 54 (1999).
- Zgusta, Personennamen
 L. Zgusta, Kleinasiatische Personennamen (1964).
- ZPE Zeitschrift für Papyrologie und Epigrafik.

Abstract

New Votive Inscriptions from Antalya

The article presents a total of ten new inscriptions on stelae, eight of which were donated to Antalya Museum while the other two were found during road construction by the General Directorate of State Highways and taken to the courtyard of the 13th District Centre of the Directorate. All the inscriptions are of votive character and engraved on limestone blocks. The items at the museum were studied with the permission issued for 2007 and 2008 by the Ministry of Culture and Tourism, General Directorate of Museums and Monuments. Unfortunately, the origins of the items are unknown. It is clear that the last two inscriptions (nrs. 9 and 10) dedicated to Artemis of Perge were brought from the territory of Perge. The first seven inscriptions are dedicated to various rider gods while the eighth one is dedicated to Artemis Cynegetis and Dodecatheoi (i.e. twelve gods) (nr. 8). The eighth stele differs itself from classical dodecatheoi materials with respect to stylistic and epigraphic features. Among the rider gods, in addition to the Dioscuroi (nrs. 1 and 2) and Heracles (nrs. 3 and 4), there is a local deity attested for the first time and read as *Ορδας* or *Ουρδος* (nrs. 5 and 6). One inscription (Nr. 2) verifies the *Epekooi* (hearing the prayers) epithet of the Dioscuroi. The last inscription (nr. 7) is also a votive offering to a rider god whose name is not legible. The stelae are dated mostly to the 2nd and 3rd centuries A.D.

The translations of the inscriptions are as follows:

- Nr. 1 So-and-so, son of Trokondas (presented) (this) votive offering to the Dioscuroi.
- Nr. 2 Misanalis, daughter of Molesis, son of Moskos, (presented) (this) votive (to the gods) hearing the prayers.
- Nr. 3 [K]lottes, I erected (this stele) to Heracles as a votive offering.
- Nr. 4 So-and-so (presented) (this) votive offering to Heracles.
- Nr. 5 Artemon, son of Hermaios, (presented) (this) votive offering to Ordas(?).
- Nr. 6 Herakleon, son of Thoas, (presented) (this) votive offering to Ourdas(?).
- Nr. 7 Damoas?, son of Diogenes, (dedicated to so-and-so god).
- Nr. 8 Dromosas erected (this stele) to Hermes, ... and Artemis Kynegetis and twelve gods.
- Nr. 9 Asklepiades, son of Diogenes, (presented this altar) to Artemis of Perge.
- Nr. 10 Artemes (presented this altar) to Artemis of Perge.

Res. 1

Res. 2

Res. 3

Res. 4

Res. 5

